

DOI 10.25040/ntsh2018.01.12

УДК 616.8 (092)(477.83)

ЛУЦІЯ ФРЕЙ – ВИЗНАЧНА ПРЕДСТАВНИЦЯ ЛЬВІВСЬКОЇ НЕВРОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Тетяна Негрич¹, Юрій Матвієнко²

^{1, 2}Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького,
кафедра неврології, Львів, Україна
¹tnehrych@gmail.com ²bida.panas@gmail.com

Луція Фрей-Ґоттесман (3 листопада 1889 року у Львові – 1942?) – польська лікарка єврейського походження зі Львова, одна з перших жінок-неврологів у світі. Випускниця медичного факультету Варшавського університету (1923 р.) перша описала неврологічний синдром, який назвали на її честь «синдромом Фрей». У 1929 р. повернулася до Львова з особистих причин: вийшла заміж за адвоката Марка (Мордохая) Ґоттесмана. З травня 1929 р. була лікарем в Єврейському шпиталі на вул. Раппопорта, 8. Синдром Фрей – рідкісний неврологічний розлад, який пов'язаний із травматизацією зон суміжних з привушною слинною залозою або пошкодження (зазвичай оперативного) вушно-скроневого нерва. Доктор Фрей опублікувала статтю про синдром вушно-скроневого нерва, відомого тепер як синдром Фрей, у 1923 р. у газеті «Polska Gazeta Lekarska», і в тому ж році французькою мовою – в «Revue neurologique». Випадок, який описаний у цій праці, був представлений на зустрічі Товариства лікарів шпиталю дитини Ісуса та Неврологічного товариства у Варшаві 20 січня 1923 р. Епонім синдрому Фрей ввели до медицини Гігер у 1926 році та Бассе у 1932 р. Крім опису однойменного синдрому Луція Фрей писала про вплив рослинних отрут на дегенерацію спинного мозку, топографічну анатомію стовбура головного мозку, пат анатомію бокового аміотрофічного склерозу, казуїстичні випадки аневризми кореневого сплетіння аорта, кіст третього шлуночка головного мозку, атипіві варіанти внутрішньочерепних пухлин. Хоча наукова спадщина Луції Фрей не надто велика, але кожна опублікована нею праця має солідну вагу у світових наукових напрацюваннях. Загинула під час Голокосту, ймовірно, у львівському гетто.

Ключові слова: Луція Фрей, синдром Фрей, синдром вушно-скроневого нерва, біографія, неврологія, львівська неврологічна школа, Львів.

LUCJA FREY – FAMOUS REPRESENTATIVE OF THE LVIV NEUROLOGICAL SCHOOL

Tetyana Nehrych¹, Yuriy Matviyenko²

^{1, 2}Danylo Halytsky Lviv National Medical University; Lviv, Ukraine
¹tnehrych@gmail.com ²bida.panas@gmail.com

Łucja Frey-Gottesman (November 3, 1889, Lviv – 1942?) is Polish physician of the Jewish origin from Lviv, one of the first women-neurologists in the world. She is one of the first doctors who described neurological syndrome named Frey's syndrome. This is a very rare neurological disorder associated with trauma of areas around parotid gland or mostly operative injury of auriculotemporal nerve.

Key words: Łucja Frey, Frey's syndrome, auriculotemporal nerve syndrome, biography, neurology, Lviv.

Луція Фрей-Ґоттесман (3 листопада 1889 року у Львові – 1942?) – польська лікарка єврейського походження, одна з перших жінок-неврологів у світі (рис. 1). Перша описала неврологічний синдром, який назвали на її честь «синдромом Фрей». Загинула під час Голокосту, ймовірно, у львівському гетто [1].

Рис. 1. Фото Луції Фрей від 1918 року. Перша сторінка з «Index Lectionum» Львівського університету №4977 (з архіву Варшавського університету). Джерело – Grzybowski A, Sak J. Lucja Frey (1889–1942): life destroyed by the Holocaust – on the 70th anniversary of her death // Clin Dermatol. 2012 May-Jun;30(3):355-9

Луція Фрей народилася у 1889 році у Львові в родині постачальника будівельних матеріалів Шимона Симхи Фрея та Діни (в дівочтві Вейнреб), що належала до асимільованих львівських євреїв; рідною мовою вважали польську. У 1896–1900 роках навчалася в загальноосвітній католицькій школі при монастирі бенедиктинок, згодом (протягом 1900–1907) ходила до єврейської гімназії для дівчат Гольдблатта-Каммерлінґа. Екстерном 10 листопада 1907 року склала іспити в гімназії Франца-Йосифа (рис. 2). Розпочала навчання на філософському факультеті Львівського університету; пізніше зосередилася на математиці. Навчалася у відомого фізика-теоретика Маріана Смолюховського (1908–1912). Згідно з її авто-

біографією у 1913 році склала вчительські екзамени [5].

Рис. 2. Колишня будівля гімназії Франца-Йосифа, де вчилася Луція Фрей (сьогодні – корпус №20 Національного університету «Львівська політехніка»)

У Львові 1917 року почала вивчати медицину. На рік перервала навчання (у 1918 році через українсько-польську війну). Тоді, ймовірно, працювала в Крайовому шпиталі у Львові, в нервово-психіатричному відділенні професора Казимира Ожеховського (рис. 3). Чотири семестри закінчила у Львові, і продовжила навчання у Варшаві. Ще до закінчення університету почала працювати в новій неврологічній клініці Ожеховського (створена у 1920 році на базі кафедри у Варшаві) молодшим асистентом. Закінчила нав-

Рис. 3. Казимир Едмунд Ожеховський (1878–1942) – польський невролог, професор неврології у Львівському та Варшавському університетах. Джерело – [https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Orzechowski_\(neurolog\)#/media/File:Kazimierz_Orzechowski.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Orzechowski_(neurolog)#/media/File:Kazimierz_Orzechowski.jpg)

Рис. 5. Анкета карти дозволу на працю в львівському гетто, яку заповнила Луція Фрей. Документ зберігається в Меморіальному музеї Голокосту міста Вашингтон (США)

чання 20 лютого 1921 року; з червня 1922 року до травня 1923 року складала фінальні екзамени, зокрема іспит з неврології у професора Ожеховського на відмінно. Диплом про закінчення університету отримала 23 червня 1923 року (у 34 роки). У 1923–1928 роках була старшим асистентом неврологічної клініки у Варшаві [6, 7].

У 1929 році повернулася до Львова з особистих причин: вийшла заміж за адвоката Марка (Мордехая) Готтесмана. З травня 1929 року була лікарем в Єврейському шпиталі на вул. Раппопорта, 8 (рис. 4).

З початку Другої світової війни та вступу радянських військ до Львова НКВС заарештував чоловіка Луції Фрей, звинуватили у контрреволюційній діяльності, засудили на 5 років, однак розстріляли 26 червня

Рис. 4. Єврейський шпиталь у Львові. Будівництво тривало протягом 1898–1903 років. Шпиталь відкрили в червні 1903 року. Автор проекту – відомий львівський архітектор Казимир Мокловський

1941 року «у зв'язку з початком військових дій». Після того, як місто зайняли німці, Луція Фрей опинилася у львівському гетто, де працювала в II поліклініці гетто (*II. Ghettopoliklinik*). Останній доказ того, що вона була ще живою, датований 1 квітня 1942 року – заповнена анкета карти дозволу на працю (*Fragebogen zur erstmaligen Meldung der Heilberufe*) № 144, яку видала німецька влада (рис. 5). 20 серпня 1942 року майже всі пацієнти та медичний персонал клініки в гетто (щонайменше 400 осіб) були страчені. Луція Фрей загинула тоді ж або була депортована між 10 і 22 серпня до табору смерті Белжець. Деякі біографи подають 1943 рік (в червні відбулась ліквідація львівського гетто) як дату її смерті [8].

Фрей опублікувала статтю про синдром вушно-скроневого нерва, відомого тепер як синдром Фрей, у 1923 році у газеті «Polska Gazeta Lekarska», і в тому ж році французькою мовою – в «Revue neurologique». Випадок, який описаний у цій праці, був представлений на зустрічі Товариства лікарів шпиталю дитини Ісуса та Неврологічного товариства у Варшаві 20 січня 1923 року.

Він був описаний так.

«Хворий Б., 25-річний працівник трикотажної фабрики, був поранений у кінці 1920 року кулею з карабіну поза кутом нижньої щелепи з лівого боку. Попри поверхневність рани, пацієнт одразу після поранення знепритомнів і не пам'ятає, коли був доставлений до шпиталю. Прийшовши до тями, одразу помітив, що вся ліва половина обличчя сильно напухла. За тиждень захворів на поворотний тиф, а ще за чотири тижні – на висипний тиф. Протягом усього часу цих хвороб ліва щока була напухла, а приблизно за 4 місяці після поранення з вуха почав витікати гній. Отолог в березні 1921 року діагностував норичу в зовнішньому слуховому проході при неушкодженій барабанній перетинці. В місці первинного поранення був зроблений надріз, згодом набряк почав зменшуватися і обличчя повернулося до нормального стану. Приблизно за місяць після операції хворий помітив, що під час прийому їжі потіє з лівої сторони обличчя, одночасно відчуваючи там тепло. З часом це потіння

посилилося, а рік по тому стало настільки значним, що навколишні почали звертати на це увагу. Зрештою, хворому це не заважає, а до лікарів він звернувся через сором «бо ж люди думають, що він так жадібно їсть» [9].

Однак це не був перший письмовий опис згаданого симптомокомплексу. Попередниками Фрей були Кастремський (1740), Дюфенікс (1757), Бартез (1806), Дюпюї (1816), Броун-Секар (1849), Баярже (1853), Генле (1855), Берар (1855), Бергунью (1859), Руйє (1859), Боткін (1875), Парксн Вебер (1897), Герман Е. Бозер (1922), Якуб Ліпштат (1922). Цікаво, що Броун-Секар і Генле описали власні симптоми цього синдрому. Усі згадані вище спостереження були неповними і не показували можливого патомеханізму явища смакового потіння. Статтю Фрей «Przypadek zespołu nerwu usznoskraniowego» («Le Syndrome du Nerf Auriculo-Temporal») вважають першим таким описом синдрому в світовій науці. Саме Фрей першою виявила, що хвороба стосується симпатичних і парасимпатичних нервових волокон (рис. 6). Епонім синдрому Фрей ввели до медицини Гігер у 1926 році та Бассе у 1932 році.

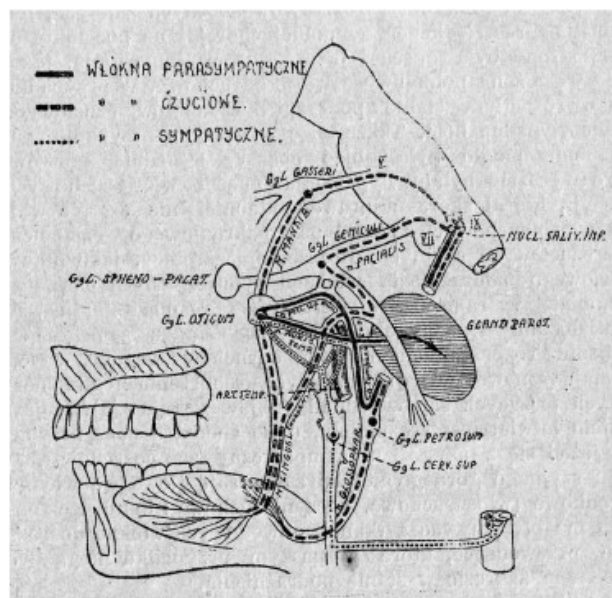

Рис. 6. Схема вегетативної іннервації привушної слинної залози. Оригінальний рисунок Луції Фрей. Передруковано із: Frey L. Przypadek zespołu nerwu usznoskraniowego. Polska Gazeta Lekarska 1923;41:708–10 (Frey L. Case of auriculotemporal nerve syndrome. Polish Medical Paper 1923;41:708–10 – In Polish)

Синдром Фрей – рідкісний неврологічний розлад, який пов'язаний із травматизацією зон суміжних з привушною слинною залозою або пошкодження (зазвичай оперативного) вушно-скроневого нерва. Його точна поширеність залишається невідомою. Цей синдром найчастіше є ускладненням хірургічного видалення привушної слинної залози, рідше – після ендоскопічної торакальної симпатектомії. Відсоток осіб, у яких він виникає після паротидектомії, коливається в діапазоні 30–50%. Згідно з катамнестичними спостереженнями приблизно 15% пацієнтів із синдромом Фрей означували свої симптоми як тяжкі. Зрідка він є наслідком не оперативних причин – випадкових травм, локальних інфекцій, дисфункції симпатичної нервової системи і патологічних процесів у самій привушній залозі. Чоловіки та жінки зазвичай уражаються однаково [2].

Згаданий вушно-скроневої нерв проходить через привушну залозу і є гілкою трійчастого нерва (рис. 7), що забезпечує парасимпатичну іннервацію потових залоз скальпа і привушної слинної залози. Внаслідок неадекватної аберантної регенерації після його пошкодження розвивається «смакове потіння» або потіння, яке виникає замість нормального слиновиділення внаслідок очікування їжі.

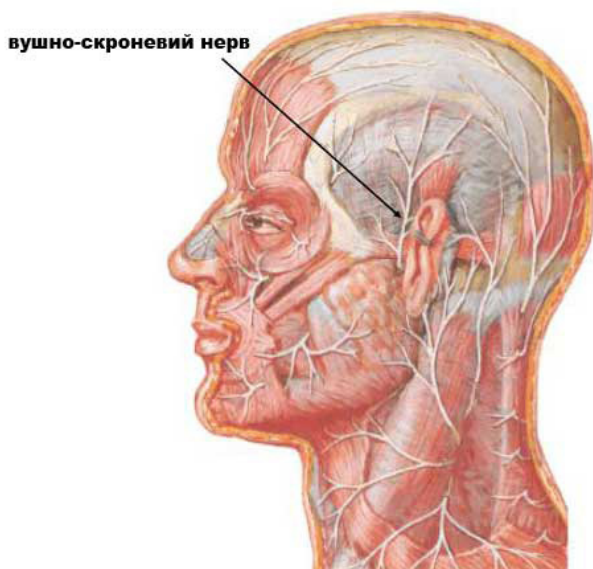

Рис. 7. Топографічна анатомія вушно-скроневої нерва. Джерело – <https://www.slideshare.net/MohamedFiky/temporal-and-infratemporal-region-part-2>

Основи симптомокомплексу при синдромі Фрей формують болі в ділянці скроні, всередині вуха, передній стінці зовнішнього слухового проходу, а особливо – в ділянці скронево-нижньощелепного суглоба. Вони здебільшого пекучі, ниючі, інколи пульсуючі, нерідко іррадіують у нижню щелепу. Больовий приступ часто супроводжується гіперемією шкіри в привушній зоні та гіпергідрозом у вигляді великих крапель поту в ділянці іннервації вушно-скроневої нерва (рис. 8).

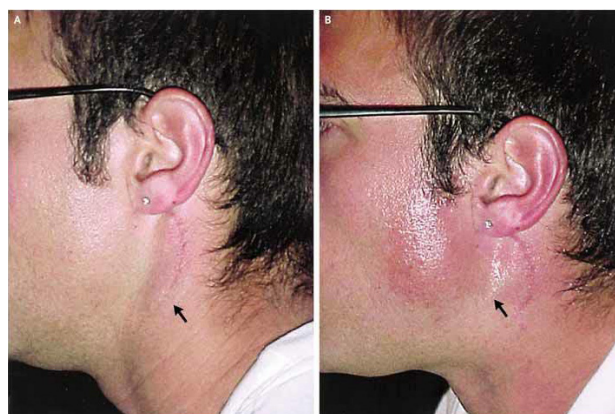

Рис. 8. Зовнішній вигляд привушної ділянки при синдромі Фрей. Джерело – Praticco F, Perfetti P. Images in clinical medicine. Frey's syndrome // N Engl J Med. 2006 Jul 6;355(1):66

Він провокується прийомом їжі, крім того – курінням, загальним перегрівом організму, інколи – нервово-психічним напруженням. У деяких випадках розвитку гіперемії та гіпергідрозу передують парестезії у вигляді відчуття жару та поколювання.

Діагностика цього стану ґрунтується на клінічних симптомах і результатах локальної йодно-крохмальної проби – уражену ділянку обличчя обмальовують йодом, чекають коли висохне, а потім наносять порошок кукурудзяного крохмалю. За збереженої функції потіння крохмаль взаємодіє з йогою і набуває синього кольору. В амбулаторних умовах діагностично корисним є спостереження потіння у привушній ділянці після того, як хворий з'їсть невеликий шматок лимона [3].

Лікування синдрому Фрей – місцеві ін'єкції ботулотоксину, хірургічне пересікання ураженого нерва, локальне застосування холінолітичних мазей (наприклад, із скополаміном).

Крім опису однойменного синдрому Луція Фрей писала про вплив рослинних отрут на дегенерацію спинного мозку, топографічну анатомію стовбура головного мозку, пат анатомію бокового аміотрофічного склерозу, казуїстичні випадки аневризми кореневого сплетіння аорта, кіст третього шлуночка головного мозку, атипові варіанти внутрішньочерепних пухлин. Більшість своїх праць написала сама, чотири – разом із професором Ожеховським.

На закінчення, про дослідницю можна сказати словами відомого польського невролога Еуфеміуша Германа: «Надзвичайно скромна, тиха, з працьовитістю мурахи, відзначалася високим ступенем творчої винахідливості. Усі її наукові роботи характеризуються незвичною точністю, намаганням досягти всебічного пізнання досліджуваного питання і серйозними знаннями предмета [...] Хоча наукова спадщина Луції Фрей не надто велика, але кожна опублікована нею праця має солідну вагу, залишаючи тривалий слід у світових наукових напрацюваннях» [4].

Література

1. Bennett JD. The woman behind the syndrome: Frey's syndrome – the untold story. *J Hist Neurosci.* 1994 Apr;3(2):139-44.
2. Burton MJ, Brochwicz-Lewinski M. Lucja Frey and the auriculotemporal nerve syndrome. *J R Soc Med.* 1991 Oct;84(10):619-20.
3. Dunbar EM, Singer TW, Singer K, Knight H, Lanska D, Okun MS. Understanding gustatory sweating. What have we learned from Lucja Frey and her predecessors? *Clin Auton Res.* 2002 Jun;12(3):179-84.
4. Grzybowski A, Sak J. Lucja Frey (1889–1942): life destroyed by the Holocaust – on the 70th anniversary of her death. *Clin Dermatol.* 2012 May-Jun;30(3):355-9.
5. Grzybowski A, Sak J. Lucja Frey (1889-1942). *J Neurol.* 2016 Nov;263(11):2358-2359.
6. Jacobsen N, Hopkins C. The bullet that hit a nerve: the history of Lucja Frey and her syndrome. *J Laryngol Otol.* 2006 Mar;120(3):178-80.
7. Maciejewska I, Dziewiatkowski J, Spodnik E. Lucja Frey: a pioneering physician in tragic times. *Clin Anat.* 2007 Aug;20(6):588-90.
8. Moltrecht M, Michel O. The woman behind Frey's syndrome: the tragic life of Lucja Frey. *Laryngoscope.* 2004 Dec;114(12):2205-9.
9. O'Neill JP, Condrion C, Curran A, Walsh A. Lucja Frey – historical relevance and syndrome review. *Surgeon.* 2008 Jun;6(3):178-81.

*Стаття надійшла 17.05.2018
Після допрацювання 27.07.2018
Прийнята до друку 8.08.2018*